

**Ηλεκτρονικά περιβάλλοντα για τη διδασκαλία της νέας ελληνικής.
Εργαστήριο για τη διδακτική αξιοποίηση των ηλεκτρονικών
λεξικών και των σωμάτων κειμένων της Πύλης για την Ελληνική
Γλώσσα (ΚΕΓ)**

<p>Μαρία Ακριτίδου Φιλολόγος Δ.Ε., αποσπασμένη ερευνήτρια στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας maria.akritidou@gmail.com</p>	<p>Μαρία Αραποπούλου Γλωσσολόγος - Επιστημονική συνεργάτις του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας marapop@komvos.edu.gr</p>
--	--

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός του εργαστηρίου είναι η εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα για τη γλωσσική διδασκαλία της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα (του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας). Θα επιχειρηθεί η γνωριμία με τα ανοιχτά διερευνητικά περιβάλλοντα των ηλεκτρονικών λεξικών και των σωμάτων κειμένων και τους τρόπους χρήσης τους και διδακτικής αξιοποίησής τους. Θα εκπονηθεί επιπλέον συγκεκριμένη διδακτική πρόταση (με φύλλα εργασίας), ειδικότερα για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο, στηριγμένη σε σύγχρονες θεωρητικές αναζητήσεις της επιστήμης της γλωσσολογίας και της διδακτικής της γλώσσας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ηλεκτρονικά λεξικά, σώματα κειμένων, γλωσσική διδασκαλία, κειμενικά είδη, Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας σχεδίασε και υλοποίησε μια διαδικτυακή πύλη για την υποστήριξη της μελέτης και της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας. Ένας από τους στόχους του περιβάλλοντος της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα (<http://www.greek-language.gr>) είναι η λειτουργική ένταξη και γόνιμη αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην εκπαίδευση. Στην πύλη ενσωματώθηκε ένα ενιαίο και ολοκληρωμένο περιβάλλον με εργαλεία γλωσσικής τεχνολογίας, τα οποία συνεργάζονται μεταξύ τους και διατίθενται ελεύθερα στους χρήστες. Πρόκειται για τέσσερα λεξικά και ένα σώμα κειμένων που αποτελείται από κείμενα δημοσιογραφικού και εκπαιδευτικού λόγου.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η διάθεση πρωτότυπων γλωσσικών εργαλείων (ηλεκτρονικά λεξικά και σώματα κειμένων) που μπορούν να αξιοποιηθούν δημιουργικά στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας πραγματοποιείται στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού και της θεώρησης του υπολογιστή όχι ως απλού μέσου διδασκαλίας αλλά ως μέσου πρακτικής γραμματισμού (μέσου για διάβασμα, γράψιμο και επικοινωνία) (Κουτσογιάννης, 2008β).

Η δημιουργία του ψηφιακού περιβάλλοντος στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα αποβλέπει: α) στην εύκολη αξιοποίηση των διαθέσιμων σε ηλεκτρονική μορφή λεξικών και σωμάτων κειμένων ως εργαλείων αναφοράς και έρευνας από δασκάλους, μαθητές, ερευνητές και κάθε ενδιαφερόμενο, β) στην αξιοποίησή τους ως περιβαλλόντων

www.e-diktyo.eu

www.epyna.gr

λειτουργικού τεχνολογικού γραμματισμού και τέλος γ) στην αξιοποίησή τους ως γλωσσοδιδακτικών περιβαλλόντων (Κουτσογιάννης, 2008α).

Οι γνωστικοί στόχοι της διδακτικής πρότασης του εργαστηρίου προκύπτουν από τις νέες θεωρήσεις για τον σκοπό της γλωσσικής διδασκαλίας, ο οποίος «επεκτείνεται πέρα από την απόκτηση εκ μέρους των μαθητών της επικοινωνιακής ικανότητας και δίνει έμφαση στην καλλιέργεια της ικανότητας επιλογής των συμβάσεων του ανάλογου κειμενικού είδους, ώστε να επιτευχθούν οι κοινωνικοί σκοποί που θέτουν οι μαθητές σε κάθε τομέα δράσης», κάτι που φέρνει «στο κέντρο της γλωσσικής διδασκαλίας την έννοια του γραμματισμού» (Χατζησαββίδης, 2005). Το ολοκληρωμένο περιβάλλον των σωμάτων κειμένων της *Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα* «προσφέρει στους χρήστες μια μεγάλη δεξαμενή μη κατασκευασμένου γλωσσικού υλικού, ταξινομημένου σε 'λόγους', κειμενικά είδη και κειμενικούς τύπους» με τη συνδρομή και των διαθέσιμων ηλεκτρονικών λεξικών η νέα ελληνική μπορεί να μελετηθεί «ως γλωσσικό σύστημα (μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο κ.ά.) και ως σύστημα χρήσεων μέσα από αυθεντικά δείγματα λόγου και μέσα στα πραγματικά συμφραζόμενα παραγωγής του» (Πολίτης, 2007).

The screenshot shows the website interface for 'Nέα Ελληνική Γλώσσα'. At the top, there is a navigation menu with links for 'Nέα Ελληνική', 'Νεοελλ. Λογιστχία', 'Μεσαιωνική Ελληνική', 'Αρχαία Ελληνική', 'Θεωρία & Ιστορία', and 'Ενημέρωση'. The main content area is titled 'Εργαλεία' (Tools) and lists two items:

- 01 Ηλεκτρονικά Λεξικά**
Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη), Αντίστροφο λεξικό (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη), Ελληνο-αγγλικό λεξικό (Γεωργακά), Λεξικό γλωσσολογικών όρων, Δίγλωσσο γλωσσάριο όρων εφαρμοσμένης γλωσσολογίας,
- 02 Σώματα κειμένων**
Εφημερίδα "Μακεδονία", Εφημερίδα "Τα Νέα", Διδακτικά βιβλία του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου,

Below the list is the caption: **Εικόνα 1:** Τα ψηφιακά εργαλεία της ενότητας «Nέα Ελληνική Γλώσσα»

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Σκοπός του συγκεκριμένου εργαστηρίου είναι η εξοικείωση με τη χρήση των ανοιχτών διερρευνητικών γλωσσικών εργαλείων που προσφέρει η *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα* και η αξιοποίησή τους για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου μαθήματος για τη γλωσσική διδασκαλία στο γυμνάσιο.

Διάρκεια, γνωστική περιοχή, οργάνωση, μέσα και προαπαιτούμενες γνώσεις

Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου (προβλεπόμενης διάρκειας 1,5 ώρας), μετά την παρουσίαση των διαθέσιμων εργαλείων, θα εκπονηθούν από τους εκπαιδευόμενους δραστηριότητες διδακτικής αξιοποίησης στα πλαίσια της διδασκαλίας επιλεγμένων ενοτήτων από το σχολικό εγχειρίδιο νεοελληνικής γλώσσας. Η προτεινόμενη μέθοδος εφαρμογής των δραστηριοτήτων θα είναι η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία (αν και κάποιες δραστηριότητες μπορούν να λειτουργήσουν θετικά σε μια εξατομικευμένη προσέγγιση της μάθησης) στην αίθουσα υπολογιστών, ενώ η διδακτική πρόταση στην οποία θα

εντάσσονται θα έχει τη μορφή project. Η γνωστική περιοχή θα είναι φυσικά αυτή της νεοελληνικής γλώσσας, με δυνατότητα όμως διαθεματικών προεκτάσεων.

Προαπαιτούμενη γνώση από την πλευρά των εκπαιδευόμενων (αλλά και των μαθητών/τριών που θα είναι οι τελικοί αποδέκτες της διδακτικής πρότασης) είναι η εξοικείωσή τους με τη βασική χρήση υπολογιστή, ενώ από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής αυτό που απαιτείται είναι η ύπαρξη εξοπλισμένου εργαστηρίου υπολογιστών και η γρήγορη σύνδεση με το διαδίκτυο.

Στόχοι

Βασικοί γνωστικοί στόχοι των προτεινόμενων δραστηριοτήτων είναι η κριτική γλωσσική επίγνωση (οι μαθητές/τριες οδηγούνται επαγωγικά μέσα από δραστηριότητες στα ηλεκτρονικά λεξικά σε συμπεράσματα για τη μορφολογία και την παραγωγή των λέξεων, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν τη λεξιλογική ικανότητά τους) και η ανάπτυξη του γραμματισμού στα κειμενικά είδη.

Η αξία της χρήσης των ΤΠΕ δεν έγκειται στον απλό εμπλουτισμό της παραδοσιακής διδασκαλίας. Στόχος είναι αφενός η εξοικείωση των μαθητών/τριών με τα νέα ψηφιακά μέσα πρακτικής γραμματισμού, αφετέρου η αξιοποίηση καινοτόμων γλωσσοδιδακτικών περιβαλλόντων για τον εκσυγχρονισμό της γλωσσικής διδασκαλίας, την καλλιέργεια της ικανότητας για κριτική επεξεργασία διαφόρων ειδών κειμένων και την απόκτηση μεταγνωστικών δεξιοτήτων.

Στενά συνδεδεμένα με την αξία χρήσης των ΤΠΕ και τους στόχους του κριτικού τεχνο-γραμματισμού είναι και τα αναμενόμενα παιδαγωγικά μαθησιακά αποτελέσματα, καθώς το γλωσσοδιδακτικό περιβάλλον της *Πύλης*, ως κατεξοχήν ανοιχτό περιβάλλον διερεύνησης, επιτρέπει δραστηριότητες που ευνοούν τη βιωματική μάθηση και την αυτενέργεια.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ ανάμεσα στους γενικούς στόχους της διδασκαλίας της γλώσσας στο γυμνάσιο είναι οι μαθητές/τριες «να αναγνωρίζουν τις διαφορές ανάμεσα στα κειμενικά είδη, να εντοπίζουν τον τρόπο οργάνωσης και το ύφος τους και να αξιολογούν την αποτελεσματικότητά τους, ανάλογα με την περίπτωση επικοινωνίας», «να αντιλαμβάνονται το αξιακό περιεχόμενο των κειμένων, ανάλογα με τις πραγματολογικές και σημασιακές αποχρώσεις τους» και «να εμπλουτίζουν το λόγο τους με πραγματολογικές και σημασιακές αποχρώσεις (κυριολεξία, μεταφορά, χιούμορ, ειρωνεία, υπαινιγμός κ.λπ.)». Για το σκοπό αυτό το σχολικό εγχειρίδιο προβλέπει σε κάθε ενότητα δραστηριότητες εξοικείωσης των μαθητών/τριών με ποικίλα κειμενικά είδη καθώς και δραστηριότητες διδασκαλίας λεξιλογίου και μορφολογίας της γλώσσας.

Για παράδειγμα, ενότητες όπως οι 3 & 5 του σχολικού εγχειριδίου της Α΄ γυμνασίου προβλέπουν τη διδασκαλία των κειμενικών ειδών της περιγραφής και της αφήγησης (αλλά και της επιχειρηματολογίας), τη διδασκαλία ειδικού λεξιλογίου, τη διδασκαλία του ρόλου του ρήματος στην αφήγηση αλλά και των γραμματικών ρηματικών κατηγοριών κλπ. Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου θα εκπονηθούν δραστηριότητες αξιοποίησης των ηλεκτρονικών λεξικών και των σφμάτων κειμένων για την επίτευξη παρόμοιων στόχων. Το εργαστήριο θα προτείνει έναν διαφορετικό τρόπο προσέγγισης της διδακτέας ύλης, πέρα από τη γραμμική οργάνωση και την κατάτμηση των γνωστικών αντικειμένων, ακολουθώντας μια πορεία από τη λέξη στο κείμενο. Στόχος είναι η διδασκαλία των επιμέρους υπο-ενοτήτων να πάρει τη μορφή ενός ενιαίου σχεδίου εργασίας.

Αξιοποίηση των ηλεκτρονικών λεξικών

Η αξιοποίηση των ηλεκτρονικών λεξικών δε θα περιοριστεί στην τυπική αναζήτηση του ορισμού ενός λήμματος. Αντίθετα, η προστιθέμενη αξία χρήσης των ΤΠΕ σε αυτήν την περίπτωση (με τις δυνατότητες σύνθετης και παράλληλης αναζήτησης) εντάσσει τις δραστηριότητες στο πλαίσιο της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης, που περιλαμβάνει τόσο διδασκαλία του λεξιλογίου όσο και μορφολογική επίγνωση (π.χ. μπορούν επαγωγικά να οδηγηθούν οι μαθητές/τριες σε συμπεράσματα για τη μορφή και την παραγωγή του ρήματος, όπως προβλέπει η ενότητα 5 του εγχειριδίου της Α΄ Γυμνασίου), επίγνωση σημασιακής εξέλιξης των λέξεων στη διαχρονία τους και εξοικείωση με το φαινόμενο του δανεισμού (π.χ. για την ίδια ενότητα θα μπορούσε να διερευνηθούν τα γλωσσικά δάνεια γύρω από την τέχνη του κινηματογράφου), διερεύνηση της εξέλιξης του νεοελληνικού λεξιλογίου (σε συνάρτηση με τις πολιτισμικές επαφές και το ιστορικό πλαίσιο) (Κουτσογιάννης, 2008α).

Εικόνα 2: Η φόρμα σύνθετης αναζήτησης του ΑΚΝ

Αξιοποίηση των σωμάτων κειμένων

Στο πλαίσιο του εργαστηρίου οι εκπαιδευόμενοι θα ενθαρρυνθούν να αξιοποιήσουν τη λειτουργική σύνδεση των ηλεκτρονικών λεξικών με τα σώματα κειμένων, η οποία επιτρέπει τη σημασιακή διερεύνηση μιας λέξης σε αυθεντικό γλωσσικό υλικό. Για παράδειγμα, αφού συγκεντρωθεί με χρήση των λεξικών ένα προτεινόμενο ειδικό λεξιλόγιο για τον κινηματογράφο, μπορούν να αναζητηθούν αυθεντικά παραδείγματα χρήσης. Ενθαρρύνεται έτσι, παράλληλα, η αυτενέργεια του μαθητή και η απόκτηση κριτικών δεξιοτήτων μέσα από δραστηριότητες αναζήτησης, κριτικής επεξεργασίας και σύνθεσης.

Επιπλέον, η διδασκαλία του λεξιλογίου θα συνδυαστεί με τη διδασκαλία των κειμενικών ειδών. Οι μαθητές/τριες μπορούν να οδηγηθούν από τα επιμέρους παραδείγματα στα αυθεντικά κείμενα στα οποία εντάσσονται, να προχωρήσουν στην ταξινόμησή τους σε κειμενικά είδη, να αναζητήσουν άλλα κείμενα του ίδιου είδους κλπ. Σε αυτό συμβάλλει η οργάνωση του ψηφιακού περιβάλλοντος των σωμάτων κειμένων: τα κείμενα των εφημερίδων είναι ομαδοποιημένα κατά θεματική ενότητα και κειμενικό είδος

www.e-diktyo.eu

www.epyna.gr

και τα κείμενα των διδακτικών βιβλίων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κατά θεματική ενότητα, κειμενικό είδος και κειμενικό τύπο. Αυτό επιτρέπει τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών συγκεκριμένων κειμενικών ειδών (π.χ. κριτική ταινίας). Συγχρόνως η επαφή με αυθεντικά κείμενα επιτρέπει τη σύνδεση της έννοιας του κειμενικού είδους με την επικοινωνιακή και κοινωνική πρακτική και τη συνειδητοποίηση ότι στην πραγματικότητα τα κείμενα είναι συνήθως υβριδικά, ενσωματώνουν, δηλαδή, στοιχεία από διαφορετικούς κειμενικούς τύπους (Kress, 2000). Έτσι οι μαθητές/τριες θα είναι σε θέση να επεξεργαστούν κριτικά την προτεινόμενη από το σχολικό εγχειρίδιο απόλυτη έννοια του παγιωμένου και σταθερού κειμενικού είδους (Κουτσογιάννης, 2009).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Με το πέρας της συνάντησης θα ακολουθήσει συζήτηση. Τα αποτελέσματα του εργαστηρίου θα αναρτηθούν στο ιστολόγιο του εργαστηρίου (<http://synedriosityoufilologoi.blogspot.com/>). Ως προς τα αναμενόμενα αποτελέσματα, πρέπει να επισημάνουμε ότι η προτεινόμενη αξιοποίηση των ΤΠΕ στη γλωσσική διδασκαλία συνιστά και μια πρόταση ανανέωσης του προγράμματος διδασκαλίας: απομάκρυνση από την αυστηρή οργάνωση της ύλης και την κατάρτησή της στο σχολικό εγχειρίδιο και έμφαση σε ανοιχτά σχέδια εργασίας (project) (Κουτσογιάννης, 2008β). Το συγκεκριμένο εργαστήριο θα κινηθεί προς αυτήν την κατεύθυνση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κουτσογιάννης (2009), Κειμενικά είδη, σώματα κειμένων και γλωσσική εκπαίδευση: από το μερικό στο ολικό, *Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής*, Τμήμα Φιλολογίας Α.Π.Θ. (υπό δημοσίευση)
2. Κουτσογιάννης, Δ. (2008α), Διδακτική αξιοποίηση των λεξικών και σωμάτων κειμένων: θεωρητικό πλαίσιο, <http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/education/cbt/utilization/theory.html> (τελευταία πρόσβαση 28/1/2009).
3. Κουτσογιάννης, Δ. (2008β), Θεωρητικό πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας και αξιοποίηση των ΤΠΕ, στο *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης, Τεύχος 3: Κλάδος ΠΕ02*, Πάτρα: ΕΑΙΤΥ, 54-81.
4. Kress, G. (2000), Σχεδιασμός του γλωσσικού προγράμματος σπουδών με βάση το μέλλον, *Γλωσσικός Υπολογιστής 2*: 111-124.
5. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2001), Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, <<http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>> (τελευταία πρόσβαση 28/1/2009).
6. Πολίτης, Π. (2007), Βελτίωση και επέκταση των σωμάτων κειμένων της Ηλεκτρονικής Πύλης του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (ΚΕΓ), <http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/bibliographies/corpora/pyli.html> (τελευταία πρόσβαση 28/1/2009).
7. Χατζησαββίδης, Σ. (2005), Από την παιδαγωγική του γραμματισμού στους πολυγραμματισμούς: νέες τάσεις, διαστάσεις και προοπτικές στη διδασκαλία της γλώσσας, στο Κ. Μπαλάσκας & Κ. Αγγελάκος (επιστ. επιμ.) *Γλώσσα και λογοτεχνία στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 35-52.